

Ričardas Gavelis

VILNAN POKERI

SILTALA

VILNAN POKERI

Ričardas Gavelis

VILNAN POKERI

Kustannusosakeyhtiö Siltala
Helsinki

Urtė Liepuoniūtė (s. 1991) on kääntäjä ja suomalaista kirjallisuutta maailmalla edustava kirjallisuusagentti, joka on liettuantanut lukuisia romaaneja ja tietokirjoja, mm. Timo K. Mukan, Sofi Oksasen ja Laura Lindstedtin teoksia. Per Länsmans (s. 1984) on opettanut suomen kieltä ulkomaalaisille ja toiminut freelance-kääntäjänä.

Teoksen julkaisemiseen on saatu tukea Liettuan kulttuuri-instituutilta.

Yhteisrahoitettu
Euroopan unionin Luova
Eurooppa -ohjelmasta

© Ričardas Gavelis 1989

Liettuankielinen alkuteos: Vilniaus Pokeris

Suomentaneet

Urtė Liepuoniūtė

Per Länsmans

ISBN 978-952-234-946-0

Painettu EU:ssa

KYLMÄVERISEN VALPPAANA: kirje Vilnan pokerin lukijalle

Hyvä lukija,

sanon suoraan: Ričardas Gaveliksen (1950–2002) tuotantoa pitkään tutki-neena kirjallisuudentutkijana olen iloinen siitä, että tartuit romaaniiin *Vilnan pokeri* (*Vilniaus pokeris*, 1989), Gaveliksen *magnum opukseen*.

Gavelis oli ainutlaatuinen persoona liettualaisessa kirjallisuudessa: kou-lutukseltaan fyysikko, kutsumukseltaan kirjailija, intuitiivisesti kaupunki-lainen, aristokraattiselta asenteeltaan varsinainen *homo Vilnensis* ja ainoa ihminen, joka saattoi kirjoittaa tämän romaanin. *Vilnan pokeri* on moni-kerroksinen ja hieman ryteikköinen kertomus, jossa kuvaillaan neljän eri version kautta neuvostoajan liettualaisihmistä ja elämää totalitaarisessa järjestelmässä (värittömimmällä ”Leo-niskat-nurin” Brežnevin stagnaa-tiovuosikymmenellä). Kirjan tapahtumat sijoittuvat pääosin Liettuan pää-kaupunkiin Vilnaan, jossa pätevät omat (unen) lait, mikään ei ole selvää, eikä kukaan ole koskaan turvassa, sillä epäluuloisuus vallitsee kaikkialla ja kaikki tarkkailevat kaikkia, etenkin *He*. *He* on kenties Gaveliksen voimak-kain metafora ja yksi Vilnan pokerin tärkeimmistä henkilöahmoista: *He* ovat kaikkea sitä, mistä totalitarismi rakentuu, hallituksen käskyjä sokeas-ti noudattavista systeemin käsikassaroista aina itse totalitaariseen järjes-telmään asti; sitä, mikä tuhoaa sielun ja vainoa pienimpiäkin vapauden ja muunlaisuuden pilkahduksia. Ei ole sattumaa, että kirjoittaessaan neu-vostojärjestelmän vaikutuksista ihmisiin Gavelis loi uudissan: *kanukoi-da* eli kiduttaa, piinata – *He kanukoivat ihmisiä*, ”imevät ja hotkivat olen-naisen sisäisen voimasi, sen, mikä tekee sinut *ihmiseksi*”.

Vilnan pokeri julkaistiin Vilnassa marraskuussa vuonna 1989, vasta pari viikkoa rautaesiripuksi kutsutun ja kylmän sodan symboliksi nousseen Berliinin muurin murtumisen jälkeen. Kirja merkitsee siirtymistä vapautteen, neuvostoajasta sen jälkeiseen aikaan. Romaanin myötä Gavelis alkaa avoimesti – vaikkakin vielä metaforia käyttäen – kritisoida neuvostojärjestelmää (Neuvostoliitto miehitti Liettuan vuosina 1940–1941 ja taas 1944–1990), ja siksi teosta voidaan pitää itsenäisen liettualaisen nykyproosan alkusysäyksenä. Liettuan kirjallisuuden historiassa Gavelis näyttyy neuvostojärjestelmän armottomimpana kriittikkona ja tutkijana. Hänen tuotantonsa käsittelee enimmäkseen elämää neuvostoaikana (etenkin ”pysähtyneisyyden” aikaa eli 1970-lukua) mutta myös aikakausten käännekohtaa, joka tapahtui Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen: itsenäistyneen Liettuan ensimmäistä vuosikymmentä, joka oli raskasta ja tuskallista vapautumista neuvostosorrosta ja -mentaliteetista, pimeistä bisneksistä ja likaisista yrityksistä nousta valta-asemiin.

Neuvostolaisuuden poistaminen – tai poistuminen – eli siirtymä Idästä Länteen ei ollut nuorelle demokratialle suinkaan helppo tai sujuva prosessi, ja yhteiskuntakriitikoksi näinä aikoina ryhtynyt Gavelis käytti teksteissään rutkasti ironiaa ja sarkasmia sitä kohtaan. Toisaalta hänellä oli oikeus siihen, koska hän oli jo kauan tiennyt vapautumisen suunnan: ”Minusta liettualaista omalaatuisuutta pitää etsiä eurooppalaisesta kontekstista ja myös ilmaista sitä samassa yhteydessä. Muuta vaihtoehtoa ei ole. Olemme eurooppalaisia – olkaamme siis.”¹

Vilnan pokerin lukeminen ei ole kevyt tai rentouttava kävelymatka pisteestä A pisteeseen B, kaikkea muuta: kirja voi osoittautua haasteelliseksi jopa kokeneemmallekin lukijalle, joten välttääksesi eksymistä tai kirjasta luopumista ennen ensimmäisen – ja tärkeimmän – osan loppua tässä sinulle eräänlainen romaanin *Curriculum vitae*, joka toimii samalla myös suosittelevana ohjeistuksena siihen, miten kirjaa voi lukea ja ymmärtää.

1 Esame europiečiai – tokie ir būkime. Ričardą Gavelį kalbina Vytautas Rubavičius. *Literatūra ir menas*, 4.3.1989.

Syntymäaika

Vilna, 1979–1987. Tämä paikka- ja aikamaininta *Vilnan pokerin* lopussa viittaa niihin olosuhteisiin, jotka vaikuttivat kirjan kirjoittamiseen. Gavelis alkoi kirjoittaa *Vilnan pokeria* brežneviläisen pysähtyneisyyden synkinä vuosina, aikana, jolloin hän oli onnistunut ”henkisesti hyppäämään ulos siitä paskakaivosta” ja kirjoittamaan ”täysin vapaasti, ajattelematta sitä, mitä lopulta tekisin kirjallani. Periaatteessa oli olemassa vain yksi vaihtoehto: muuttaa kirja elokuvakäsikirjoitukseksi ja lähettää se ulkomaille. Mutta minulla ei ollut suhteita, joten se olisi ollut mahdotonta.”² Tämä tila – että voi kirjoittaa yhtä aikaa vapaasti ja salaa – on tärkeä liettualaisen kirjallisuushistorian kannalta: voi hyvin sanoa, että *Vilnan pokeri* on kuuluisin liettualainen proosateos, joka kirjoitettiin neuvostoaikana pöytälaatikkoon. Tämä seikka on tärkeä myös Gaveliksen tuotannolle, koska Vilnan pokeri jakaa sitä kahteen osaan: ennen *Pokeria* ja sen jälkeen. Kaikki, mitä Gavelis oli julkaissut ennen tätä romaania, oli kirjoitettu vuoteen 1978 mennessä: ”Kirjoitin mitä halusin, ja julkaisin mikä sallittiin. Vuodesta 1978 lähtien ei enää sallittu julkaista mitään, minkä olin kirjoittanut. Ei riviäkään.”³

Juuri siksi myös pysähtyneisyysvuosina kirjoitettu *Vilnan pokeri* julkaistiin ilman lupaa: 33 vuotta sitten, kesällä 1989, käsikirjoitus allekirjoitettiin ja lähetettiin painoon ilmoittamatta asiasta kustannustalon korkeimmille tahoille. Senaikaisten sääntöjen vastaisesti tarvittavia asiakirjoja ei allekirjoittanut kustannuspäällikkö vaan Vaga-valtiokustantamon apulaiskustannuspäällikkö Aleksandras Krasnovas (edelliselle ei edes kerrottu Gaveliksen tekstistä). Juuri Krasnovasille Gavelis toi käsikirjoituksen, ja sen luettuaan apulaiskustannuspäällikkö tajusi, että kyseessä on kirjallinen pommi, joka on julkaistava heti. Tuona outona ja sakeana aika-

2 Ensimmäinen haastattelu *Vilnan pokerin* ilmestymisen jälkeen: Literatūrinė bomba. Su rašytoju Ričardu Gaveliu kalbasi „Respublikos“ reporteris Žygintas Kačanauskas. *Respublika*, 25.11.1989.

3 Esame europiečiai – tokie ir būkime. Ričardą Gavelį kalbina Vytautas Rubavičius. *Literatūra ir menas*, 4.3.1989.

na Liettua oli virallisesti vielä osa Neuvostoliittoa, mutta samalla maassa toimi Liettuan itsenäistymistä aktiivisesti tavoitteleva Sąjūdis-liike, mikä todistaa, että Neuvostoliitto oli romahtamaisillaan. Mitä olisi tapahtunut, jos kustannustalossa olisi noudatettu sääntöjä? Romaani olisi otettu mukaan viralliseen kustannusohjelmaan ja ilmestynyt noin pari vuotta myöhemmin, vuonna 1991. Ehdottomasti ja anteeksiantamattomasti liian myöhään. Säännöistä piittaamatta neuvostoimperiumia kritisoinut teos ilmestyi vain pari viikkoa Berliinin muurin murtumisen jälkeen.

Kansiteksti

Gavelis päätti määrätietoisesti, ettei salli minkäänlaisia korjauksia romaanin – ei sisällöllisiä, tyyllisiä, kieliopillisia eikä välimerkkien muutoksia: ”Minä olen tuonut sen teille, ja te joko kustannatte sen tai ette.”⁴ Tämän vuoksi voi olettaa, että myös *Vilnan pokerin* ensimmäinen kansiteksti on Gaveliksen käsialaa (myöhempien painosten kansiteksteihin on tehty muutoksia):

”Romaanissa tutkitaan rohkeasti ja avoimesti Liettuan historian ja liettualaisen sielun kipeimpiä kohtia. Autenttiset tapahtumat sekoittuvat uskomattomiin tarinoihin, kerronta muuttuu välillä täydelliseksi fantasma-goriaksi, jolle henkilöiden mielenkuohut antavat muodon. Kirjailija kuvaa hienovaraisesti Vilnaa kokonaisena maailmana, todellinen Vilna ilmestyy kirjassa aaveena, unena. Kirjallaan tekijä yrittää luoda uudenlaisen romaanin. Sama traaginen tarina kerrotaan neljän eri henkilöhahmon näkökulmasta, eivätkä pelkästään tapahtumien tulkinnat eroa heidän sisäisissä monologeissaan – myös itse tapahtumat ovat erilaisia, usein ristiriitaisia tai täysin epäjohdonmukaisia. Ikään kuin kirjailija yrittäisi nostaa täydellisen järjettömyyden uusiin taiteellisiin korkeuksiin.”

4 Liettuun yleisradion ja televisio LRT:n ohjelma ”Naktinis ekspresas”. Ričardo Gavelio „Vilniaus pokeris”: konceptualus žvilgsnis į sovietinę sistemą ir tragiškos vienišos asmenybės likimas, 25.11.2014.

Liettuan historian kipeät kohdat eli romaanin aika

Vilnan pokerin kolme ensimmäistä osaa – ”He”, ”Marttikirjasta” ja ”Tuteiša” – alkavat kunkin osan kertojan (ja päähenkilön) esittelyllä ja päivämäärällä. Romaanin tarina ajoittuu lokakuun kahdeksannen (Gaveliksen syntymäpäivä) ja 30:n välille tarkentamattomana vuonna 1970-luvulla. Romaanin aikakaari on kuitenkin paljon laajempi. Kirjaan mahtuu lähes puoli vuosisataa 1900-luvun tuskallisimpia episodeja – Liettuan historiaa täynnä juuri niitä ”autenttisia tapahtumia”, jotka mainitaan ensipainoksen kansitekstissä. Tarinan tärkeimmässä versiossa, päähenkilö Vytautas Vargalysin kertomuksessa, esitetään elämä sotien välisenä aikana, taistellut Vilnasta puolalaisten kanssa (silloinen Vilnan seutu oli Puolan miehittämä 1920–1939), toisen maailmansodan vaikeat vuodet ja elämä neuvostosorron alla. Vargalys on työleirien lapsi, joten hänen tarinansa on yhteinen monille liettualaisille, jotka kokivat Stalinin rikokset ihmisyyttä vastaan joutuessaan työleireille. Neuvosto-Venäjän pakkotyöleireille joutui noin 160 000 liettualaista, ja yhtä paljon karkotettiin Neuvostoliiton kaukaisimpiin kolkkiin vuosina 1940–1952, jolloin neuvostohallitus järjesti kansanmurhaa vastaavia karkotuksia.

Selvittyään työleiriltä ja palattuaan Vilnaan Vargalys yrittää sopeutua harmaaseen neuvostoarkeen, jota määrittävät niin sanotut kommunismin seitsemän ihmettä: Kaikilla oli työ. Vaikka kaikilla oli työ, kukaan ei tehnyt töitä. Vaikka kukaan ei tehnyt töitä, asetetut kiintiöt täytettiin sataprosenttisesti. Vaikka kiintiöt täytettiin sataprosenttisesti, kaupoissa ei ollut mitään. Vaikka kaupoissa ei ollut mitään, keneltäkään ei puuttunut mitään. Vaikka keneltäkään ei puuttunut mitään, koko ajan varastettiin. Vaikka koko ajan varastettiin, tavaraa riitti kaikille. Romaanissa kuvataan loputtomia kahvitaukoja kirjastossa, vain puoluejohtajien vierailujen aikana ananaksilla ja muulla tavaralla täytettyjä kaupan hyllyjä ja sitä, miten Stefa etsii sideharsoa, pumpulia ja vaatteita. Kaikki tämä ei kuiten-

kaan ole vain Gaveliksen mielikuvituksen tuottamia kuvia vaan sen ajan karkeaa todellisuutta.

Siihen kuuluu myös romaanin maailmaa leimaava muiden pakkomielen vahtaaminen, äärimmäinen epäluulo ja valppaus, jotka ovat peruja todellisista historiallisista koettelemuksista: työleiriltä palanneilla ei ollut helppoa, suurin osa poliittisista vangeista kärsi traumaperäisestä stressihäiriöstä ja ”palaamisen traumasta” – heitä seurasivat jatkuvasti neuvostosortovallan eri tahot, jotka tarkkailivat myös entisten vankien lähipiiriä, kutsuivat heidät toistuvasti kuulusteluihin ja jopa värväsivät heidän lähimmäisiään, jotta nämä auttaisivat seurannassa ja tarjoaisivat tietoa jatkuvasti.

Liettualainen sielu

Gavelis on liettualaisen kirjallisuuden kuuluisin totalitarismin kriitikko. Vilnan pokerissa kuvataan laajasti, miten totalitaarinen järjestelmä toimii, miten se yrittää riistää ihmiseltä sielun ja hengen, ja kuinka ne pikkuhiljaa vain haihtuvat. Myös kirjailijan laajat pohdinnat liettualaisesta mentaliteetista ja identiteetistä ovat iso osa *Vilnan pokeria*. Traumaperäisestä stressihäiriöstä kärsivä Vargalys on kuin koko neuvostovallan sorrosta selvinneen sukupolven ja sen käyttäytymisen symboli. Siitä puhuu myös romaanin toinen henkilö Martynas Poška, jonka versiossa tarinasta esitellään perinpohjaisesti Vargalysin tilanteen lisäksi Vilnan asukkaiden tärkeimmät alalajit: *homo sovieticus*, *homo lithuanicus* ja jopa *homo Vilnensis*. Homo sovietituksen ja homo lithuanituksen välisen eron tekee tietysti ”he”: *He!* Taikaisana, *hominis lithuanici* -loitsu. Aina ’he’, ei missään nimessä ’me’. Meillä ei ole sen kanssa mitään tekemistä. Oikea *homo sovieticus* on pakotettu sanomaan: meidän vallankumouksemme, meidän voittomme, meidän puolueemme, me teimme sen. Oikea homo lithuanicus sen sijaan sanoo: heidän vallankumouksensa, heidän puolueensa, he tekivät sen. Eikä meillä ole

mitään tekemistä sen kanssa. Tämä ei missään nimessä ole pelkästään sanaston nyanssi, se on sisäisen filosofian olennainen tunnus.”

Homo lithuanicus, päinvastoin kuin *homo sovieticus*, on aina tiennyt, että voi elää myös toisin, vapaana ja itsenäisenä, ja siksi *homo lithuanicus* pitää kotimaanaan ainoastaan Liettuaa eikä koko Neuvostoliittoa niin kuin *homo sovieticus*.

Nämä liettualaisidentiteetin (itse)kriittiset tutkimukset ovat osa Gaveliksen tavoitetta ”takoa jo ehkä olemassa olevaa mutta vielä epämuotoista ja karkeaa liettualaista sielua”, jota *He* – miehittäjät, kanuukit, pahuuden lähettäjä – kanukoivat melkein viisikymmentä vuotta.

Uudenlainen romaani

Gavelis kuvasi *Vilnan pokeria* uudenlaiseksi romaaniksi, jossa kirjan henkilöt kertovat eri versioita samoista tapahtumista. Se ei kuitenkaan ole Gaveliksen mainitsema fantasmagoria eli pelottava valonäytös vaan *rashōmon* eli kiista: kaava, jonka mukaan samoista tapahtumista kerrotaan ristiriitaisia tarinoita. Gavelis lainasi rakenteen japanilaisen kirjailijan Ryūnosuke Akutagawan novellista *Yabu no naka* (1922, suom. *Rashōmon*). Se on rakennettu kuin oikeusjuttu, jossa selvitetään samurain murhaajaa. *Vilnan pokerin* neljä tarinaa ovat rakenteeltaan kuin kuulustelu- ja todistuspöytäkirjoja, ja ne hämmentävät lukijaa, joka saa eteensä eri versioita päähenkilö Vytautas Vargalysista sekä hänen menneisyydestään ja suhteestaan rakastettuunsa Lolitaan. Samalla Gavelis vaihtaa vastauksia romaanin murhamysteeriin: kuka on tappanut Lolita Banytė-Žilienėn?

Miksi Gavelis valitsi labyrinthimäisen ja eri näkökulmia risteyttävän kerroksen? Esittääkseen monikerroksisuutta, moniselitteisyyttä, kielen eri koodi- ja rekisteritasoja, jotka olivat läsnä totalitaarisessa valtiossa ja todistivat, ettei ole yhtä ensisijaista totuutta, ja jos onkin, siihen ei voi luottaa: ”Vain *toisella* katseella voi nähdä olennaisen.”

Vilna

Gavelis kirjautuu liettualaiseen kirjallisuushistoriaan Vilnan aikakirjan seikkaperäisimpänä ja samalla synkimpänä kirjoittajana. Hän käsitteli romaaneissaan elämää Neuvosto-Liettuan pääkaupungissa ja dekonstruoii rohkeasti Vilnan symboliikkaa, myyttejä ja legendoja (esimerkiksi myytisen basiliskin sijaan romaanissa esiintyy Vilnan lohikäärme). Gaveliksen Vilna on tärkeä henkilöahamo, joka toimii usein tarinan demiurgina joko auttamalla tai häiritsemällä muita henkilöahamoja. Kaikki henkilöt elävät Gaveliksella noudattaen epämääräistä ja käsittämätöntä Vilnan logiikkaa, sen lakeja ja mielijohteita – seuraten Vilnan kirjoittamia, rakentamia ja sekoittamia elämän käsikirjoituksia: ”Vilnan elämä on kuin valtavaa pokeria, jota vain hullut pelaavat. Jokainen yrittää peitellä korttejaan, panokset kohoavat pilviin, pelaajat virnuilevat ja irvistelevät yrittäen siten huijata muita, mutta lopulta kukaan ei saa nähdä kenenkään kortteja. Se on hullun pokeria, koska siinä ei ole logiikkaa eikä järkeä: ihmiset passaaavat, vaikka heillä olisi neljä ässää, ja korottavat, vaikkei heillä ole mitään. Lopulta kaikki laittavat kaiken peliin, mutta kukaan ei voita. Meidän elämämme on loputonta *Vilnan pokeria*, jonka kortteja kuolema sekoittaa ja jakaa pilkallisesti virnistellen.”

Miten lukea Vilnan pokeria?

Romaanin lukeminen ei tule olemaan helppoa – vähän kuin lukisi Gaveliksen usein mainitsemaa Joycea.

Päähenkilö Vytautas Vargalysin versio eli romaanin ensimmäinen osa ”He” on lukijalle haastavin: välillä tekee mieli heittää kirja sivuun, kun on epäselvää, mihin muuhun kuin uskottavaan kuvaan ihmisestä, joka on syntynyt itsenäisessä sotienvälisen ajan Liettuassa, selvinnyt Stalinin sortovallan rikoksista ja elää nyt neuvostovaltiossa, johtaa tämä epäyhtenä-

nen ja epäkronologinen tarina täynnä Vargalysin traumaperäisiä muistikatkoja, häiritsevällä tavalla mieleenpainuvaa vainoharhaisuutta sekä epäluuloa. Mutta Vargalysta eli ”He”-osaa lukiessa kannattaa e-päi-le-mät-tä sinnitellä läpi! Se on koko rashomonimaisen epäluotettavuuspelin perusta ja välttämätön polku siihen, että eri versiot alkavat kietoutua yhteen, olla ristiriidassa toistensa kanssa ja luoda samalla kaleidoskooppimaisen kuvan tarinan keskeisimmistä tapahtumista. Vytautas Vargalys, Martynas Poška, Stefanija Monkevičiūtė ja Gediminas Riauba: samat asiat muuttuvat näiden henkilöiden silmissä romaanin tilallisiksi ja monikerroksiksi kuvioiksi, ja eri tapahtumat asettuvat kuin itsestään Gaveliksen luonnehtimaan kaavaan, joka kannattaa muistaa lukiessa *Vilnan pokeria*: ”Oli sekä niin että näin että vielä toisin – kaikki samaan aikaan, rinnakkain.”⁵

Romaani ja nykypäivä

Koko sen viisitoista vuotta, kun olen tutkinut Gaveliksen tuotantoa, olen ajatellut, että hänen totalitarismin tarkan poikkileikkauksen tarjoavat teoksensa muuttuvat pikkuhiljaa historiallisiksi romaaneiksi, joiden kuvaama neuvostoarki antaa luotettavan todistuksen menneisyydestä, sen kauppajonoista, tyhjiä näyteikkunoista, ”kommunismien kirkas huomispäivä” -tyyppisistä iskulauseista ja niiden parodioista sekä keittiöissä käydystä keskusteluista, jolloin lankapuhelimet peitettiin tyynyillä salakuuntelun estämiseksi.

Nyt kirjoittaessani tätä tekstiä elokuussa 2022 tajuan, että jo puoli vuotta jatkunut Venäjän sota Ukrainassa todistaa sen, että Vladimir Putinin hallintokaudella noussut pahuuden imperiumi ei ole muuta kuin yksi Gaveliksen *Heidän* ilmentymistä. Julma todellisuus, jota elämme, osoittaa, että toisessa maailmansodassa nujerrettu fasismi jätti jälkeensä perinnön eli kommunismin, jota ei ole voitettu eikä rangaistu vielä tänäkään päivänä

5 Ričardas Gavelis: Antidemiurgas, arba Kas yra Vilniaus pokeris. *Literatūra ir menas*, 21.4.1990.

ja joka on nyt kohottanut lohikäärmepäitään uskotellen, että kylmä sota jatkuu edelleen. Gaveliksen kuvaama sortojärjestelmä toimii yhä mitenkään toimintatapojaan muuttamatta. *He* ovat aina valmiita kanukoimaan ihmisiä: tämän todistaa rintamalta päivittäin tuleva tieto venäläisten miehittämistä alueista, joihin tuodaan tukkukaupalla Leninin rintakuvia ja joiden ihmisille näytetään neuvostoaikaisia elokuvia. Ja kaikki tämä edelleen loppukesällä vuonna 2022...

Yksi keino oppia huomaamaan ajoissa *Heidän* toimintatapansa on lukea Gaveliksen *Vilnan pokeri*, johon on kirjattu yksi kaikkien aikojen parhaimpia neuvoja: ”Puolustautuessasi *Heitä* vastaan, jopa ajatellessasi *Heitä*, et saa antautua tunteiden vietäväksi – varsinkaan pelon. Tärkeintä on, ettet tuudittaudu tai anna pelotella itseäsi vaan pidät pääsi kylmänä. *Heiltä* voi pelastautua vain mielen loputtomalla valppaudella. (...) Aavistuksiin tai arvailuihin ei voi luottaa, pitää keskittyä vain faktoihin. Selkeä mieli, kylmä logiikka ja varovaisuus. Selkeä mieli, kylmä logiikka ja kolminkertainen varovaisuus.”

Olkaamme siis kylmäverisen valppaita, tarkkanäköisiä ja epäileviä, varsinkin kun elämä on kysymättä antanut meille niin onnettoman, vaarallisen ja moniulotteisen vastustajan: *Heidät*.

Jūratė Čerškutė

18. elokuuta 2022

20 vuotta Ričardas Gaveliksen kuolinpäivästä

Vilna, Liettua

HE

17

MARTTIKIRJASTA

357

TUTEIŠA

473

VOX CANINA

537

Liettualainen fantasmagoria

Muutama viikko Berliinin muurin murtumisen jälkeen marras-
kuussa 1989 Liettuan sosialistisessa neuvostotasavallassa julkaistiin
kirjallinen pommi: elämää rautaesiripun toisella puolella valottava
ja järjestelmää avoimesti kritisoiva romaani *Vilnan pokeri*. Ričardas
Gavelisin teos rikkoi kaikki vakiintuneet liettualaisen kirjallisuuden
kriteerit ja standardit.

Vilnan pokeri on postmoderni, älyllinen, psykedeelinen fantasma-
goria neuvostoparanoiasta ja sukupolvien identiteettitraumoista,
järjestelmän hulluudesta, rinnakkaistodellisuudesta ja epätoivosta.
Kirja kuvaa päähenkilö Vytautas Vargalysin elämää ja rakkautta
1970-luvun Neuvosto-Liettuassa, vankileirillä vietettyjä vuosia sekä
ikuista Vilnaa, kaunista mutta haavoittunutta legendojen kaupunkia.
Romaanin suuri metafora kiteyttää sorto- ja pakkovaltajärjestelmän
alla homo lithuanicuksen kohtalon: ”Meidän elämämme on loputon
Vilnan pokeri, jonka kortteja kuolema sekoittaa ja jakaa pilkallisesti
vирnistellen.”

